

Ochilova Marjona Olimjon qizi

Termiz davlat universiteti O‘zbek filologiyasi fakulteti

Filologiya tillarni o‘qitish: o‘zbek tili

ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada rasmiy uslub matnlarida terminologik birliklarning qo‘llanish xususiyatlari, ularning huquqiy, ma’muriy va tashkiliy hujjatlar mazmunini aniq, ixcham hamda bir ma’noli ifodalashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, terminlarning normativlik, standartlashuv va kommunikativ samaradorlikni ta’minlashdagi ahamiyati yoritilib, zamonaviy rasmiy nutqda uchrayotgan ayrim terminologik muammolar ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: rasmiy uslub, terminologik birlik, termin, hujjat tili, davlat tili, me’yor, normativlik, huquqiy terminlar, ma’muriy uslub, rasmiy kommunikatsiya.

Kirish

Til jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim kommunikativ vosita hisoblanadi. Ayniqsa, davlat boshqaruvi, huquqiy munosabatlar, iqtisodiyot, ta’lim va xalqaro hamkorlik tizimlarida qo‘llaniladigan rasmiy uslub matnlari aniq, izchil va standart ifodalanishi bilan ajralib turadi. Ushbu aniqlikni ta’minlovchi asosiy vositalardan biri terminologik birliklardir.

Terminlar ma’lum bir fan, soha yoki kasb doirasida aniq tushunchani ifodalovchi maxsus til birliklari bo‘lib, ular rasmiy hujjatlarning mazmunini bir xil talqin qilish imkonini beradi. Davlat boshqaruvi tizimining takomillashuvi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi hamda xalqaro hamkorlikning rivojlanishi natijasida rasmiy uslub terminologiyasi ham yangi birliklar bilan boyib bormoqda. Shu sababli terminologik birliklarning qo‘llanish xususiyatlarini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Rasmiy uslub va uning asosiy xususiyatlari

Rasmiy uslub davlat boshqaruvi, huquqiy munosabatlar, diplomatik aloqalar hamda tashkilotlar faoliyatida qo‘llaniladigan funksional uslubdir. Mazkur uslubning asosiy belgilari quyidagilar hisoblanadi:

aniqlik va mantiqiylik;

standart qoliplarga asoslanish;

hissiy-ekspressiv vositalarning deyarli qo'llanmasligi;

huquqiy aniqlik;

terminlarning faol ishlatilishi;

sintaktik izchillik va me'yoriylik.

Rasmiy uslub matnlarining asosiy vazifasi huquqiy va ma'muriy munosabatlarni tartibga solish, axborotni ishonchli hamda bir xil mazmunda yetkazishdan iboratdir.

Terminologik birlik tushunchasi

Terminologik birlik — muayyan soha doirasidagi tushunchani ifodalovchi maxsus leksik birlikdir. Termin oddiy so'zdan farqli ravishda bitta ilmiy yoki kasbiy tushunchani ifodalaydi hamda ko'p ma'nolilikka yo'l qo'ymaydi.

Terminlarning asosiy xususiyatlari:

bir ma'nolilik;

aniqlik;

tizimlilik;

normativlik;

qisqalik;

barqarorlik.

Masalan, “qaror”, “farmon”, “nizom”, “buyruq”, “ariza”, “vakolat”, “litsenziya”, “akkreditatsiya”, “sertifikat”, “identifikatsiya”, “reglament” kabi terminlar rasmiy uslubning ajralmas tarkibiy qismini tashkil etadi.

Rasmiy matnlarda terminologik birliklarning vazifalari

Rasmiy uslub matnlarida terminlar bir necha muhim funksiyalarni bajaradi.

Aniqlikni ta'minlash

Terminlar hujjat mazmunining noto'g'ri talqin qilinishining oldini oladi. Masalan, “amalg'a oshiriladi”, “tasdiqlanadi”, “bekor qilinadi”, “vakolat beriladi” kabi ifodalar huquqiy mazmunni aniq ifodalaydi.

Standartlashtirish

Davlat organlari tomonidan tayyorlanadigan hujjatlar yagona terminologik me'yor asosida tuziladi. Bu esa turli tashkilotlar o'rtasida yagona hujjat yuritish tizimini shakllantiradi.

Huquqiy aniqlikni ta'minlash

Huquqiy hujjatlarda har bir termin qonuniy mazmunga ega bo'ladi. Masalan, "jismoniy shaxs", "yuridik shaxs", "vakolatli organ", "davlat xizmatlari", "elektron hukumat" kabi terminlar huquqiy munosabatlarni aniq belgilaydi.

Axborotni ixcham yetkazish

Terminlar murakkab tushunchalarni qisqa shaklda ifodalash imkonini beradi. Natijada hujjatlar ortiqcha izohlarsiz tushunarli bo'ladi.

Zamonaviy rasmiy uslubda yangi terminlarning shakllanishi

Globalashuv va raqamlashtirish jarayonlari rasmiy uslub terminologiyasiga yangi birliklarning kirib kelishiga sabab bo'lmoqda. Jumladan:

raqamli transformatsiya;

elektron hujjat aylanishi;

elektron imzo;

elektron identifikatsiya;

sun'iy intellekt;

elektron platforma;

onlayn xizmat;

ochiq ma'lumotlar;

kiberxavfsizlik;

integratsiya.

Mazkur terminlar davlat boshqaruvining zamonaviy modelini aks ettirib, yangi boshqaruv texnologiyalarining til vositalariga aylangan.

Terminologik birliklardan foydalanishda uchraydigan muammolar

Rasmiy matnlarda terminlardan foydalanishda ayrim kamchiliklar kuzatiladi:

bir tushuncha uchun bir nechta terminning qo'llanishi;

xorijiy terminlarning me'yorsiz ishlatilishi;

o'zbekcha muqobil terminlarning yetarlicha qo'llanmasligi;

ayrim terminlarning turlicha yozilishi;

tarjima jarayonidagi terminologik nomuvofiqliklar.

Mazkur muammolar hujjatlarning mazmunini anglashda qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Shu sababli terminologik lug'atlar va yagona me'yoriy bazalarni muntazam takomillashtirib borish zarur.

Terminologik me'yorlarni takomillashtirish yo'llari

Rasmiy uslub terminologiyasini rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega:

terminologik standartlarni muntazam yangilash;

davlat tilidagi rasmiy terminlar bazasini kengaytirish;

sohaviy elektron terminologik lug'atlar yaratish;

xalqaro terminlarni milliy til me'yorlariga moslashtirish;

sun'iy intellekt asosidagi avtomatik termin nazorati tizimlarini joriy etish;

davlat xizmatchilarining terminologik savodxonligini oshirish.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rasmiy uslub matnlarida terminologik birliklar axborotni aniq, mantiqiy va bir ma'noli ifodalashning muhim lingvistik vositasi hisoblanadi. Terminlarning me'yoriy va izchil qo'llanishi huquqiy, ma'muriy hamda tashkiliy hujjatlarning mazmunini to'g'ri anglashga xizmat qiladi, turli talqinlarning oldini oladi va rasmiy kommunikatsiyaning samaradorligini oshiradi. Shuningdek, globallashtirish, raqamli transformatsiya va davlat boshqaruvi tizimining modernizatsiyasi natijasida rasmiy uslub terminologiyasi yangi tushunchalar bilan muntazam boyib bormoqda. Bunday sharoitda yangi terminlarni davlat tili me'yorlari asosida standartlashtirish, ularning yagona qo'llanishini ta'minlash hamda milliy terminologik bazani takomillashtirish muhim ilmiy va amaliy vazifa bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, rasmiy uslub matnlarida terminologik birliklardan to'g'ri va me'yoriy foydalanish hujjatlarning huquqiy aniqligi, uslubiy mukammalligi va kommunikativ samaradorligini ta'minlaydi. Kelgusida terminologik tadqiqotlarni kengaytirish, elektron terminologik lug'atlar va zamonaviy raqamli terminlar bazasini

yaratish hamda rasmiy hujjatlar tilini takomillashtirish davlat tilining nufuzini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmonov G'. A., Shoabdurahmonov Sh. Sh., Hojiyev A. **O'zbek tilining nazariy grammatikasi.** – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
2. Hojiyev A. **Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.** – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.
3. Mahmudov N. **O'qituvchi nutqi madaniyati.** – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
4. Rahmatullayev Sh. **Hozirgi adabiy o'zbek tili.** – Toshkent: Universitet, 2006.
5. Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Yo. **Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari.** – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
6. Safarov Sh. **Pragmalingvistika.** – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008.
7. Danilenko V. P. **Russkaya terminologiya: opyt lingvisticheskogo opisaniya.** – Moskva: Nauka, 1977.
8. Leychik V. M. **Terminovedeniye: predmet, metody, struktura.** – Moskva: LIBROKOM, 2009.
9. Golovin B. N., Kobrin R. Yu. **Lingvisticheskiye osnovy ucheniya o terminakh.** – Moskva: Vysshaya shkola, 1987.
10. Superanskaya A. V., Podolskaya N. V., Vasilyeva N. V. **Obshchaya terminologiya: voprosy teorii.** – Moskva: LKI, 2008.